

КЎЧАТ КАСАЛЛИКЛАРИГА ҚАРШИ САМАРАЛИ КУРАШ УСУЛЛАРИ

Аннотация: Ургут туманида тамакини янги "Вирджиния" нав типини кўчатлари илдиз чириш касаллиги билан касалланиши аниқланган. Мақолада кўчатнинг қора илдиз чириш касаллиги қўзғатувчиларини биологик хусусиятлари ёритилган ва қарши кураш усуллари баён этилган.

Калит сўзлар: Илдиз чириш касаллиги, Вирджиния, кўчатхона, фундазол, тамаки кўчати.

Кириш. Ҳозирги пайтда маҳаллий тамаки хом-ашёси ресурсини яратиш долзарб вазифа ҳисобланади. Ушбу муаммони ечиш тамакини интродукцион навлари учун маҳаллий тупроқ ва об-ҳаво шароитларини ҳисобга олган ҳолда агротехник қоидаларни ишлаб чиқиш ҳал қилувчи аҳамиятга эга.

Ўзбекистонда маҳаллий хомашёдан тамаки саноати рақобатбардош маҳсулот ишлаб чиқариш учун америка типига оид "Вирджиния" йирик баргли хом-ашёсиетишмайди. Ушбу нав Ўзбекистондаги тамакичиликка ихтисослашган фермер хўжаликлари томонидан етиштирилмоқда. Тамакини "Вирджиния" навининг кўчатлари турли замбуруғли касалликлар билан касалланиши сабабли унга қарши кураш усуллари ишлаб чиқиш долзарб масала ҳисобланади.

Асосий қисм. Ўзбекистондаги тамакини "Вирджиния" нави кўчатхоналарида қора илдиз чириш ва кўчат чириш каби касалликлар учраб уларга жиддий зарар етказиб келмоқда.

Қора илдиз чириш касаллигини *Thielaviopsis basicola* замбуруғи келтириб чиқаради. Касалланган кўчатларнинг илдизи дастлаб қўнғиртусга кириб сўнгра қораяди. Касалланган ўсимликларда моддалар алмашинув жараёни секинлашади. Ўсимликларнинг ер остки қисми ўсишдан тўхтади ва сўлиб

қурийд. Зарарланган кўчат суғуриб олинганда узилиб илдиз тизими тупроқда қолади. Касалланиш кучсиз бўлганда касал ўсимликлар илдиз бўғзи атрофида янги илдизлар ҳосил қилади, кўчат ўзини тиклаб олади, лекин бундай кўчатларни ўтқазиш касалликни далада тарқалишига сабаб бўлиши мумкин. (1,2).

Касаллик қўзғатувчи замбуруғ спораси иссиқхонадаги чириндилар аралашмада бир неча йил сақланиши мумкин. Аралашма ичидаги ҳарорат 16 - 20° С дан ошиб намлик етарли бўлганда спора (хломидоспора) ўсиб мицелийлар ҳосил қилади. Замбуруғ мицелийси ўсимликни илдиз тизимига кириб, унинг структурасини бузади ва касаллантиради.

Кўчат чириш касаллиги билан ўсимлик асосан кўчатлик даврида касалланади. Касалланган кўчат поясининг уруғпалла баргидан остки қисми ингичкалашиб қораяди, илдиз бўғзи йўғонлашади ва кўчат қурийд. Ҳаво ва тупроқ сернам бўлса, касаллик айниқса авж олади.

Тамакининг "Вирджиния" нави кўчатхонасида илдиз чириш касаллигига қарши курашда қуйидаги тадбирларни қўллаш лозим: 1. Кўчатхоналардан чириндилар озиқ аралашмасини алмаштириш, уни карбатион ва дозамет билан юқумсизлантириш муҳим тадбирлардан ҳисобланади. Бунинг учун иссиқхонага тўшаладиган

чириндилар аралашма янги бўлса 50 литр сувга 1 кг, ўтган йили фойдаланилган аралашма бўлса 3 кг карбатион қўшиб, ҳосил бўлган эритма чириндилар аралашмага пуркалади ва белкурак билан аралаштирилади. Бу ишлар иссиқхонага уруғ сепишдан бир ой олдин қилинади.

2. Кўчатхоналардаги кўчатларни зич бўлишига йўл қўймаслик, кўчатхона юзасида намликни оширмаслик ва вақти-вақти билан шамоллатиб туриш, азотли ўғитлар билан озиқлантиришни чеклаш лозим.

3. Кўчатхонада касаллик пайдо бўлса, уни дарҳол очиб, тупроқ бетини қуриштириш, касалланган жойни тупроғи билан олиб ташлаш тавсия этилади.

4. Агар кўчатларда қора илдиз чириш касаллиги пайдо бўлса, 100 м кўчатхона учун 10 литр сувга 2 г мис купороси эритиб гулчелақда сепилади.

5. Кўчатларни "Ридомил голд" эритмаси билан (ҳар 7-8 кунда бир марта) ёки 0,5 % ли "Бордо" суюқлиги билан (1 м² га 1 литр) пуркаш керак. "Фундазол"ни 0,25 % ли эритмаси 1 кв.м. 1,5-3,0 г дан сепилади.

Хулоса. Тамакининг "Вирджиния" нави кўчатхонасида қора илдиз чириш касаллиги кўчатларини ўсиши ва ривожланишига уларни ҳар хил ўлчамларда бўлиб, стандарт экишга (10-12 см) салбий таъсир кўрсатади. Кўчатхоналарда агротехник ва кимёвий усуллари қўллаш қора илдиз чириш касаллиги таъсирни камайтиради.

**Э.У.Умурзоқов, қ/х.ф.д.,
И.Ф.Мамасалиев,
Самарқанд ветеринария
медицинаси институти.**

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Умурзоқов Э. Тамакичилик қўлланмаси.// Тошкент. - 2007.- 60 б.
2. Грушевой С.Е. Болезни табака и система мероприятий по борьбе с ними.// Москва. - 1950. - 192 с.
3. Филиппчук О.Д. Методика проведения полевых опытов по защите табака от вредных организмов. //Краснодар, -1994. -77 с.
4. Lucas G.B. Diseases of Tobacco. //North Carolina., 1975.,pp 621.

ЎУТ.632.7.78.635.64

Тадқиқот натижалари

ИССИҚХОНАЛАРДА БОДРИНГНИ ГИДРОПОНИКА УСУЛИДА ЕТИШТИРИШ ЖАРАЁНИДА ЗАРАРКУНАНДАЛАРГА ҚАРШИ БИОЛОГИК КУРАШ ЧОРАЛАРИ

Аннотация: В этой статье биологическая эффективность паразита от сосущих вредителей, обнаруженных в гидропонике, культивируемой в тепличных условиях, составила 64,8-78,9% с биологическим эффектом 1:5, 1:10.

Annotation: In this article, the biological efficacy of the parasite from sucking pests found in hydroponics cultivated in greenhouse conditions was 64.8- 78.9% with biological effect of 1: 5, 1:10.

Калит сўзлар: Бодринг, зараркунанда, оққанот, препарат, ўсимлик,биологик самарадорлик, фоииз,миқдор.

Қишлоқ хўжалик экинларида зараркунандалар сонини бошқаришда энтомофаглар, акарифаглар ва микроорганизмларнинг аҳамияти юқоридир. Энтомофагларни биологик хусусиятларини сақлаб қолишнинг муҳим омилларидан бири уларни табиатдан янгилаб олиш ва табиий хўжайинида ва ўлжаларида кўпайтириш ҳисобланади. Энтомофагларни табиий биологик хусусиятлари сақланган ҳолда иссиқхоналарга мавсумий колониялаш усули ёрдамида қўйиб юбориш уларнинг самарадорлигини оширади[1,2,3].

Кейинги вақтларда иссиқхоналарда бодрингни гидропоника усулида етиштиришда ўсимликка бир қанча сўрувчи зараркунандалар зарар келтирмоқда. Улар ичида тарқалиши ва зарар етказиши жиҳатидан энг асосийси бу сўрувчи оққанот ва ширалар ҳисобланади.

Иссиқхоналарда бодрингни оққанот ва ширалардан ҳимоя қилишда биологик кураш усулининг аҳамияти юқоридир[4].

Бодрингни оққанотдан ҳимоя қилишда унинг ихтисослашган паразити энкарзия ҳисобланади.

Энкарзия (*Encarsia partenopea*) паразити оққанотнинг личинкаларига ўзининг тухумларини қўяди ва ўзининг авлодини қолдиради. Шунинг учун ҳам 2018-2019 йилларда иссиқхоналарда бодрингни оққанотдан ҳимоя қилиш мақсадида тадқиқотлар олиб бордик.

Иссиқхоналарда бодринг экилгандан сўнг октябр ойига келиб, оққанотнинг ривожланиб ўсимликларга зарар етказётгани узатилди. Иссиқхоналарда оққанотни учиб келиши ҳамда кўчат билан кириб келишини ҳисобга олиб энкарзия паразитини зараркунанда сонига қараб 1:5, 1:10, 1:20 нисбатларда тарқатилди.

Тадқиқотлар натижасига кўра оққанотнинг личинкасига қарши энкарзия паразитини 1:5 нисбатда қўлланилганда 7-куни 37,6%,14-куни 56,6% ва 21-куни 78,9% биологик самарадорликка эришилди. Оққанотга қарши1:10 нисбатда қўлланилган вариантимида 7- куни 25,9%, 14-куни 44,6% ва

1-жадвал. Энкарзия паразитининг оққанотга қарши биологик самарадорлиги (ТошДАУ "Қишлоқ хўжалигида инновацион ишланмалар ва маслаҳатлар маркази" ДУК. 2018-2019 йй).

Паразит зараркунанда нисбати	Бир дона бодринг баргида зараркунанда сони	Оққанотининг сони.			Биологик самарадорлик (%)		
		Энкарзияни қўллагандан сўнг (кунлар)					
		7 кун	14 кун	21 кун	7 кун	14 кун	21 кун
1:5	28,4	17,7	12,3	6,1	37,6	56,6	78,9
1:10	26,2	19,4	14,5	9,2	25,9	44,6	64,8
1:15	27,3	20,8	66,1	3,6	24,6	41,0	50,1
1:20	25,8	22,5	18,8	14,7	12,7	27,1	43,0